

=====

שאלה: [א] מה הם הכללים של "מוקצה מחמת חסרון כיס". [ב] והאם תמונות בקיר, לוחות עם זמני היום ושם פרשת השבוע, ונייר חלק, נחשבים למוקצה?

תשובה: הדין של "מוקצה מחמת חסרון כיס" הוא מוקצה שאסור גם לצורך גופו או מקומו. ובכדי ליחשב "מוקצה מחמת חסרון כיס", הדבר תלוי בקפידא של האדם עצמו (גם אם הדבר אינו יקר) גם אם לא קבע לו מקום כל שמקפיד לא להשתמש בו למטרה אחרת.

ואם קבע לו מקום (כגון תמונות בקיר) גם כן זה מוקצה, אבל לוחות בבית כנסת שרגילים לשנות את הכיתוב בהם אינם מוקצה - ומותר לשנותו גם בשבת.

ובזמנינו שהנייר אינו יקר ובכל צורך שהוא האדם ישתמש בו גם לצורך אחר, ע"ד מרן הגריש"א זצ"ל שאי"ז מוקצה.

----- הרחב דבר -----

"מוקצה מחמת חסרון כיס"

[א] שנינו במשנה (קכג, ב) "רבי יוסי אומר כל הכלים ניטלין חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה". ופרש"י "מסר הגדול - מגירה גדולה שעשויה לקצוץ קורות. ויתד של מחרישה - הוא כלי גדול העשוי כסכין שבו עושין חריץ של תלם המענה, דהנך קפיד עליהו, ומייחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת".

הרי מבואר מדברי רש"י ש"מוקצה מחמת חסרון כיס" הוא על ידי שמקפיד ועל ידי יחוד מקום.

ועלינו לברר מה הדין אם קבע מקום ולא מקפיד, או שמקפיד ולא קבע מקום.

ובדברי השו"ע (שח, א) שכתב: "כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה או של מילה, ואיזמל של ספרים, וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים, כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו" - מבואר שכתב רק מצד הקפידא.

וכן יש לברר מהו הגדר של "מקפיד" - האם הדבר תלוי באדם עצמו (ויתכן שיחשב מקפיד גם כשאי"ז יקר כ"כ), או שזה נקבע לפי דרך העולם.

וכמובן כל מקרה צריך לדון עליו לגופו, אבל נבוא להציע כמה דוגמאות מדברי המשנ"ב והפוסקים.

הוא אינו מקפיד

[ב] המשנ"ב (שח, ג) כותב: "וה"ה שארי דברים שמקפיד עליהם שלא להשתמש בהם תשמיש אחר כדי שלא יתקלקלו, כגון מגרה גדולה שמנסרין בה את הקורות או סכין של רצענים או נייר חלק שעומד לכתובה כמו שכתבו הפוסקים וכל כה"ג".

וכותב המשנ"ב (שם, ו) לגבי "קורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך", שאם הוא לא מקפיד לא הוי לדידיה מוקצה מחמת חסרון כיס. וכ"כ (שם, ז) "אבל אם אינו מקפיד עליהם אף שהם מיוחדים לסחורה ונתנם באוצר ג"כ שרי לטלטל".

ומשמע שהקפידא תלויה בו ולא בערך הכספי של החפץ.

וכן משמעות הדברים בדברי שו"ע הרב (שם, ד) שכותב: "וכל הכלים שהם עומדים לסחורה והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש אע"פ שאינם כלים היקרים ביותר ואין צריך לומר כלים היקרים ביותר אע"פ שאינן לסחורה אלא שמלאכתם לאיסור ומקפיד עליהם מלהשתמש בהם תשמיש אחר שלא יפחתו דמיהם אסור לטלטלו בשבת אפילו לצורך מקומו כו', וזהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס".

קביעות מקום

ג] אך עדיין עלינו לדון האם צריך דוקא קביעות מקום – דהיינו שמחמת שהוא מקפיד לא להשתמש בו לדברים אחרים, הוא קובע לו מקום ומקפיד לא להזיז אותו משם כי אם לצורך הפעולה לו הוא ייחד את הכלי הזה.

וראה ברמ"א (שי, ז) שכותב לגבי כיס של מעות שהיו בתוכו מעות וסילק את המעות מבעוד יום, שי"א שאם ייחד את הכיס לכך אסור. והטעם דכיון שיחדה בהדיא לזה מסתמא מייחד לה מקום ומקפיד שלא להשתמש בה תשמיש אחר זולת זה, ודינה כמוקצה מחמת חסרון כיס.

וכותב השעה"צ (שם אות יט) בשם הבית מאיר, דמוקצה מחמת "חסרון כיס" נקרא כל שדרך להקפיד ולייחד לו מקום, וכיס המיוחד למעות הלא אין דרך להקפיד לייחד לו מקום, ועל כן הוי דינו רק כשאר כלי שמלאכתו לאסור.

ומבואר שאכן נחלקו בזה הפוסקים אם צריך קביעות מקום או לא.

וראה בבית"ל (שח, א ד"ה חוץ) שמשמע מדבריו שצריך גם מקפיד וגם יחוד מקום, אבל דעת הרבה מהפוסקים שדי ביחוד מקום לבד או במקפיד לבד למיהוי מוקצה מחמת חסרון כיס.

וממילא כל דבר שהוא מייחד לו מקום – הגם שאינו יקר כל כך, כמו תמונות בקיר וכדומה, נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, כי מאחר שהוא מייחד להם מקום הוא מקצהו מדעתו.

אך לוחות קיר וכדומה שתלויים בבית הכנסת – של פרשת שבוע וזמן ק"ש וכדומה, שרגילים תדיר להחליף שם, אמר מרן הגריש"א זצ"ל שאינם מוקצה מחמת חסרון כיס, ומותר להחליפם גם בשבת.

נייר חלק בזמנינו

ד] ויש לציין שהנה המשנ"ב (שח, ג) כותב שנייר חלק שעומד לכתובה ג"כ נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, אך ע"ד מרן הגריש"א זצ"ל אין הלכה זו נוגעת בזמנינו, שהנייר אינו יקר כלל, ובודאי אם יצטרך את הנייר למטרה אחרת לא ימנע עצמו מכך, ולכן אי"ז מוגדר מוקצה מחמת חסרון כיס.